

OKUL HAYATINDA VAR OLAN VE OLMASI DÜŞÜNÜLEN SOSYAL DEĞERLER*

Selahattin TURAN**

Dilek AKTAN***

Öz

Araştırmalar, okul yaşamında öğretmen ve okul müdürlerinin değerlerle ilgili birçok soruyla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Son çeyrek yüzyılda, okul ve eğitimle ilgili tartışmalarda değerlerin müfredattaki yeri ile okul yaşamı açısından önemi tartışılmaktadır. Hangi değerlerin okul ve toplum yaşamında önemli olduğuyla bunların öğretimi ve içselleştirilmesinin öğretmen öğrenciler açısından ve ülkenin geleceği bakımından hayati önemine vurgu yapılmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre okul yaşamında var olan ve olması gerektiği düşünülen sosyal değerlerle, bunların okul yaşamında yer alma derecesini belirlemektir. Araştırmanın örneklemini, Bilecik iline bağlı Bozüyük ilçesi ilköğretim okullarında görev yapan 119 öğretmen ile 6. 7. ve 8. sınıflarda okuyan 112 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmada da kullanılan Sosyal Değerler Ölçeği (SDÖ) yazarlar tarafından geliştirilmiştir. Araştırma bulguları, okul yaşamında var olan ve olması gerektiği düşünülen sosyal değerlerin öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Değer, sosyal değer, eğitim yönetimi, okul yaşamı.

Abstract

In the last two decades, many studies emphasized the importance of values in school life. Further more, studies indicate that teachers and principals face many questions concerning values and their functions in the lives of students. The questions concerning values are raised, especially, by students that focused on the importance of values in their lives. Since the early 1980's, the crucial role of values in school and society has become an important topic to discuss and study. The main purpose of this study was to identify and examine the existing and ideal social values of school and their role in school life as perceived by teachers and students. Data were collected from 119 elementary school teachers and 112 students (6th, 7th and 8th grades) in Bozüyük. Social Values Questionnaire (SVQ) that was used in the study developed by the authors of this study. The results indicate that there was a significant difference in the degree of appreciation of social values in school settings as perceived by teachers and students in Turkish public schools.

Keywords: Value, social value, educational administration, school life.

* Bu makalenin ilk hali, 19-23 Ekim 2005 tarihleri arasında İtalya'nın Bologna kentinde düzenlenen 35. International Society for Educational Planning (ISEP) Derneği'nin yıllık toplantısında bildiri olarak sunulmuştur.

Yazışma adresi: **Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi 26480 Meşelik, Eskişehir/Türkiye, sturan@ogu.edu.tr, ***Sınıf öğretmeni, Koyunlu İlköğretim Okulu, Yeşilli, Mardin, Türkiye.

Değer Kavramı

Değer (*wert, value, valeur, kıymet*) kavramı, felsefe, psikoloji, sosyoloji ve yönetim gibi birçok farklı alanda kullanılmaktadır (Akarsu, 2002; Arslan, 2002; Büyükdüvenci, 2002; Ceylan, 2002; Güngör, 1998; Özlem, 2000, 1996). Değerler felsefenin, psikolojinin, sosyolojinin ve eğitim bilimlerinin üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir (Acat, 2003; Açıkalin, 1998; Akbaba-Altun, 2003; Atay, 2003; Balcı, 2000, 2003; Blanchard, 1998; Çakır, 1999; Çelik, 2002; Durmuş, 1996; Erden, 2003; Giddens, 1999; Gürsoy, 2002; Nutku, 2002; Schwartz, 1992). Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet (TDK, 1988); düşünme biçimini, davranışları ve olaylara verilen tepkileri belirleyen, okulun sahip olduğu özellikler (MEB, 2002); bireyin ya da toplumun edindiği ve geliştirdiği değerlerin bütünü; bir kimsenin değişik durumlarda gösterdiği sürekli davranışlara yön veren köklü tutum ve inançlar (Oğuzkan, 1981); bir nesneyle ona ilgi duyan özne arasındaki ilişki (Büyükdüvenci, 2002) gibi pekçok şekilde tanımlanmıştır.. Değerler, birey veya grubun tercihleriyle benimsenen, davranışlarını oluşturan inançlardır. Allport (1960, 1961)'a göre değer, bireylerin tercih ettiklerine ait olan hareketlerine dayalı inançlardır. Değerlerin, bireylerin düşünceleri, davranışları, tutumları ve ürünlerinde ortaya çıkan ölçütler olduğu söylenebilir. Değerler sosyal bütünlüğün ayrılmaz ögesidirler. Değer konusunda birçok teori geliştirilmiş ve hayattaki önemine işaret edilmiştir. Aşağıda bu teorilerden bazıları kısaca açıklanmıştır.

Değer Teorileri

Graves'in Değer Teorisi: Graves (1970), insanın değerlerini ve yaşam biçimlerini varoluşçu bir yaklaşımla ele alır ve hiyerarşik bir düzenlemeye indirger. Ona göre, insanın doğası açık bir sistemdir. İnsanın yapısı sabit bir düzeyden diğerine sıçrayarak gelişir ve insanın bütün psikolojisi yeni bir sabit düzeye her geçişinde yeni bir biçim alır, bu nedenle değerler sistemden sisteme farklılık gösterir. Graves (1970) hiyerarşik sistemde her başarı durumunu, bir denge durumu olarak açıklamakta ve denge durumuna ulaşan bireyin, hiyerarşinin bir üst basamağına geçeceğini savunmaktadır. Denge durumlarına ait psikolojik nitelikler bulunur ve bu nitelikler her denge durumunun kendine özgüdür. Bir denge durumuna ait duygulanım, güdü, değerler, düşünce ve tercihler mevcuttur. Düzey değiştiğinde bireyin karşılaştığı yeni düzeye ait olma aşaması, bireyin yeni duruma

uyumunu sağlayacak yeni değerleri edinmesini sağlar. Graves'in (1970) belirlediği var olma düzeylerini şunlardır:

I. Düzey: Tepkisel Var Olma: İnsanların temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalıştığı düzeydir. Değerlerin tepkilerle belirlendiği düzeydir.

II. Düzey: Geleneksel Var Olma: Bu düzeyde insanlar sadece var olma ihtiyacı duyarlar. Tek ihtiyaç, nesli devam ettirmektir.

III. Düzey: Ben-merkezli Olma: İnsan olma olgusunun belirttiği düzeydir. Birey olma dürtüsü çok güçlüdür. Başkaları üzerinde baskı kurma ve birey olma güdüsü çok yüksek olduğundan, değerler de bu amaca hizmet edecek biçimde şekillenir.

IV. Düzey: Özverili Var Olma: Acı ve ölümden sonraki yaşam için var olma ağırlıklı olan duygudur. Tanrı'nın koyduğu değerlere yönelme söz konusudur.

V. Düzey: Materyalist Var Olma: Dünyanın sırlarını keşfetme ve dünyayı yönetme duygusu egemendir. Bu durum, materyalist bir yaşam ve değerlerin öne çıkmasına neden olur.

VI. Düzey: Toplumsal Var Olma: Çağcıl yaşam biçiminin sunmuş olduğu rasyonel değerlerden çok insani değerler öne çıkar. Diğer insanlar önemli hâle gelmiştir ve toplum bir bütün olarak değerlidir.

VII. Düzey: Varoluş: Değer sisteminin temeli bilgiye ve evrenle ilgili gerçekliğe dayalıdır. İnsan, kendine güvenir; hayata, bağımsızlığa ve toplumun çıkarlarına değer verir. Farklı değerlere hoşgörü vardır, otoritenin kontrolsüz kullanımına karşıdır.

Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Teorisi: Allport, Vernon ve Lindzey (1960), değerler sisteminin altı boyutunun olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar: Estetik, teorik, ekonomik, siyasi, sosyal ve dinî değerlerdir. Her değer boyutu kendine özgü değerler içerir. Estetik değerlerde şekil ve ahenk önem arz ederken; teorik değerlerde gerçekliğe ulaşmak önemlidir. Teorik değerlerde en önemli kavramlar; muhakeme, gözlem, eleştiri ve rasyonel düşüncedir. Amaç bilgi edinimi ve bilginin düzenlenmesidir. Ekonomik değerlerin ana kavramı ise fayda olarak belirlenmiştir. Siyasi değerlerde ağırlıklı olan kavram güçtür. Gücün kazanımı ve kullanılması bu değeri benimseyen bireylerin en temel amacı olarak gözlenir. Sosyal değerlerin temeli ise sevgiye dayanmaktadır. Bu alt boyutlar, insanın varlık alanları olarak kabul edilmektedir. Bu bakış açısına göre, her insanın kendine özgü kabul ettiği, önemseydiği bir veya birden çok değer vardır ve bu değerler insanın yaşamını

belirler. Bir birey için önemli olan değer, bir diğeri için aynı derecede önem arz etmeyebilir (Allport, 1937, 1955; 1960, 1961).

Rokeach'ın Değer Teorisi: Rokeach (1973) değerleri iki ana başlıkta toplamış, her bir başlık altında da onsekiz değer gruplamıştır. Ana değerleri, terminal ve araçsal olarak sınıflamıştır. Terminal değerler, hayatın amacını belirleyen ve buna hizmet eden değerler şeklinde açıklanabilir. Ona göre bir bireyin herhangi bir sosyal değerinde gerçekleşecek yükselme veya düşmenin diğeri sosyal değerlerinde de yükselmeye veya düşmeye yol açacağını savunur. Aynı şekilde eğer bireyin bireysel değerinde bir yükselme veya düşme varsa bu diğeri bireysel değerlerinin de yükselmesine ya da düşmesine neden olur. *Araçsal değerler*, amaca ulaşmada kullanılan aracı değerlerdir. Rokeach (1973), araçsal değerleri de “ahlaki ve yeterlilik” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ahlaki değerler yaşamın amacıyla olmaktan çok davranış biçimleriyle ilintilidir. Özellikle de davranışın kötü ve yanlış olarak nitelendirilen sosyal boyutunu içerir. Yeterlilik değerleri ise sosyal olmaktan çok bireyseldir. Değerler insanda heyecan uyandırabilir ve bir değere karşı duygusal olarak yakınlık veya karşıtlık hissedilebilir ve bir durum karşısında bireyi harekete geçirebilir. Yani değerler, davranışlar üzerinde yönlendirici etkiye sahiptir. Değerler bireyin kendisini başkalarına ifade etmesinde etkin olduğu gibi, diğerlerini değerlendirme araçlarıdır. Değerler aynı zamanda birer karşılaştırma standartlarıdır.

Hofstede'nin Değer Teorisi: Bireylerin davranışlarında hem bireyin kendisi hem de içinde bulunduğu durum etkilidir. Eğer bir bireyin zihinsel sistematığı ve içinde bulunduğu durum bilinirse, bireyin davranışı da kestirilebilir. Zihinsel sistematik fiziksel olarak bireyin beyin hücrelerinde kayıtlıdır. Ancak bu kodları doğrudan gözlemek mümkün değildir. Gözlenebilir olan ise bireyin sözleri ve davranışlarıdır. Sözler ve davranışlar bu sistematığın son aşaması olup sistematığın çözümlenmesini sağlar. Zihinsel sistematik, hem bireyin kendisine özgü hem de diğeri bireylerinkine benzerdir. Bu durumu Hofstede (1980), sistematığın evrensellik, bireysellik ve kolektiflik özellikleriyle açıklar. Evrensellik, en az kendine özgü ama en temel özellik olarak belirlenir. Bütün insanlar için geçerli olan bu düzey, insanın genetik olarak sahip olduğu bir sistemdir. Gülmek ve ağlamak gibi davranışlar bu boyuta girer. Kolektiflik düzeyi ise insanların bir kısmı için ayıdır. O'na göre değerler, bireylerin ve toplumların özelliklerini ve kültürlerini belirler.

Eğitim ve Okul Yönetiminde Değerler

Okul, değerler üzerine inşa edilmiş bir yaşama ve öğrenme alanıdır. Bütün diğeri alanlarda olduğu gibi eğitim yönetimi alanında da değerlerin önemli bir yeri vardır. Değerler insan davranışlarında ve tercihlerinde belirleyici olduğundan, insana

ait bilim dallarında değerlerin incelenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Her bireyin ve toplumun olduğu gibi her okulun da kendine özgü değerleri vardır veya zamanla bu değerleri oluşturur. Bireyler kendilerine ait değerlerle ve çevrelerine ait değerlerle örülü bir yaşama sahiptir. Bir değer örüntüsü ile yaşamlarını sürdüren bireylerin, üyesi oldukları toplumun ve okulun değerlerini oluşturdukları ve aynı şekilde kendi değerlerini de toplum ve okulun değerleri ile değiştirebildikleri görülmektedir.

Değerlerin zaman içinde farklı sosyal gruplar arasında değişim göstermeleri ve bir örgütün ve toplumun kendine özgü değerlerinin olması, bir başka örgütün veya toplumun da aynı değerlere sahip olmasını gerektirmez. Bu nedenle bu çalışmada, okulların sahip olduğu değerlerin belirlenmesi amacıyla, farklı ülkelerde kullanılan aynı amaçlı ölçeklerde bulunan değerler dizgesi kullanılmamış, Türk toplumuna ait değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Bursalıoğlu (2000)'na göre, yöneticilerin değer sistemleri içinde yer aldıkları örgütün değer sistemi ile uyumalıdır. Böylece örgütlerin bir değer sistemine sahip olması da sağlanmış olacaktır. Yöneticinin sahip olduğu değerler, onun örgüt içindeki tavır, tutum ve davranışlarında belirleyicidir. Yönetici, var olan değerleri izlerken yeni değerler oluşturarak örgütü, dolayısıyla da toplumu ilerletmelidir. Eğitim yönetiminin en önemli sıkıntılarında birinin kaynağı da bu alana özgü değerlerin henüz bir sistem bütünlüğü kazanamamış olmasıdır. Eğitim yönetimi, ahlaki ilkeler üzerine inşa edilmesi gereken uygulamalı bir alandır. Sözelimi, eğitimde karar sürecinin değer yargıları olmadan tamamlanabileceği kuşkuludur. Okul yönetimi, okulu etkileyen değer ve davranışları okul yararına uzlaştırıp dengelemek durumundadır. Değerler, bir örgüte katılımın sağlanabilmesinde en önemli etkenlerden biridir. Bir örgütte katılımın olabilmesi için, durumun yansıttığı değerler ile katılanların değerleri uyum içinde olmalıdır. Katılma derecesi, katılımcıların değerlerini aşarsa, katılım, geçerliliğini kaybeder. Bir grubun üyeleri, grubu benimsemeden grubun ortak değerleri için kendi değerlerinden vazgeçmezler. Aynı şekilde okul yöneticisi de okulun değerlerini benimsemeden örgütün başarısını ve sürekliliğini sağlama görevini yerine getiremez (Bursalıoğlu, 2000).

Değerler, bir örgütte değişimi zorlaştıran unsurlardır. Ancak değişim gerekliliklerden doğarsa, değerlere ters düşmez. Değişiklik planı ile üyelerin değerleri arasında sıkı bir ilişki kurulursa, değişikliğin maliyeti de azalmış olur. Çünkü değişiklik, büyük bir olasılıkla üyelerce de benimsenecektir. Değişiklik gerçekleştirilmeden önce, değişikliğin yapılacağı örgütün ve üyelerin değer sistemlerinin incelenmesi zorunludur. Örgütün üyelerinin davranışlarını değiştirebilmek için ya değer sistemi değiştirilmeli ya da değişiklik doğrudan

değerlerde yapılmalıdır. Farklı okul binalarında, farklı yönetim ve öğretmen kadrolarıyla yetişen bireyler, farklı değerlere sahip olmakta, bu da toplumu oluşturan bireyler arasında farklı değerlerin ve davranışların oluşmasına yol açmaktadır. Bursalıoğlu (2000) farklı değerlerin doğuracağı farklılıkların getireceği çatışmaların, birleştirme ve bütünleştirmeye yönelik olarak oluşturulacak yeni bir model ile çözülebileceğini ileri sürmektedir. Fakat şimdiye kadar, Türk eğitim ve okul yönetimine özgü böyle bir model henüz geliştirilememiştir.

Örgütün her durumunda olduğu gibi amaçların gerçekleştirilmesinde de değerlerin önemi büyüktür. Okul, bütün diğer örgütlerde olduğu gibi çevresini etkiler ve çevresi tarafından etkilenir. Bu nedenle, okulun amaçları belirlenirken toplumun değerleri de göz önüne alınmalıdır. Yönetimin görevi okulu, bilimsel ve töresel değerler doğrultusunda geliştirmektir. Toplumun değerleri okulun amaç, görev, yetki ve sorumluluklarını da belirleyen, okulu meşrulaştıran unsurlardır. Okul ve toplum üyelerinin haklarını ve sorumluluklarını açıklığa kavuşturan değerler aynı zamanda eğitim ve okul politikasının yöneticinin tekelinde bulunmasını da engeller. Bu da yönetimin örgüte, yönetici sorumluluklarının da örgütün amaçlarına baskın gelmesini önler. Yani yöneticinin sahip olması gereken değer sistemi, örgütün yöneticiye karşı sahip olduğu savunmasıdır. Yönetici, etkisi altındaki birimleri yönetirken, bu birimin değerlerini göz önünde bulundurmalıdır. Öğretmenlerin de yöneticiler gibi içinde bulunduğu okul ve çevrenin değerleri ile uyum içinde davranması gerekir. Öğretmenlerin genellikle orta sınıftan geldiği, dolayısıyla da bu sınıfın değerler sisteminin davranışlarına sahip olduğu görüşü yaygındır. Öğretmenin sahip olduğu değerler sisteminin sağlamlığı, problem çözümünde ve çatışan rolleri dengelemede etkili olur. Aynı zamanda bu değerler sistemi, öğretmenin hem kişisel hem de mesleki gelişmesinin ürünüdür. Mesleki değer sistemini sağlam şekilde oluşturmuş olan bir uzman, yöneticiyle diyaloglarında kontrollüdür (Bursalıoğlu, 1997, 2000).

Yöneticinin değerleri, kararların belirlenmesinde etkilidir. Kararların rasyonel olup olmaması, yöneticinin değer, bilgi ve becerileri tarafından belirlenir. Örgütte çatışmaların önlenmesinde önemli etkenlerden biri olan karar aşamasında da değerler önemli rol oynar. Çünkü çatışmaların büyük kaynağı, uyumsuz değerlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Değerler, çatışmanın kaynağı olabileceği gibi, çözümü de olur. Çatışmayı çözebilecek bir değerler sisteminin oluşturulması, her örgütün varlığını sürdürebilmesinde önemli etkenlerden biridir. Öncelikle problemin kaynağı bulunmalı, ardından, probleme çözüm olabilecek değerler belirlenerek oluşturulmalıdır. Yine birbirine aykırı değerlerin bağdaştırılmasında

etkili yollardan biri de “strateji”dir. Stratejiler, değerler arasındaki çatışmaları önler. Karar sürecinde kullanılan değer yargıları, örgüt içindeki ve dışındaki bireylerin davranışlarında yol göstericidir. “Değer ve olgu önermeleri, amaç ve araçların seçiminde kullanılır” (Bursalıoğlu, 2000).

Okulda eğitim-öğretimin kalitesinin artırılması amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı eğitimin ilke ve değerlerini belirlemiştir. Okul Gelişim Modeli (2002) adlı çalışmada değer, “düşünme biçimini, davranışları ve olaylara verilen tepkileri belirleyen, okulun sahip olduğu özellikler” şeklinde tanımlanmaktadır. Okul yaşamını, okulda herkes tarafından kabul edilip paylaşılan değerler şekillendirir. Yine aynı değerler, okul dışındaki ilişkilerin de belirleyicisi ve düzenleyicisidir. Okulun verdiği hizmetin niteliği ve sonucunu oluşturur, çıktılarının özelliklerini belirler. Aynı sistemin alt birimleri olduğu hâlde, okulların ilke ve değerleri birbirinden farklıdır. Bu farklılık, okulların içinde bulunduğu çevrenin özelliklerinden ve okul toplumu oluşturulan bireylerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Okul Gelişim Modeli, bu özelliklerinden dolayı değerleri, “okul başarısının anahtarı” olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle de okul başarısının ve gelişiminin ancak bireysel ve toplumsal farklılıklarla, değerlerle birlikte düşünülüp, ele alındığında sağlanabileceği belirtilmektedir. Okullar için; “Okul mu değerleri oluşturur ve yoksa değerler, okulun üyelerince mi belirlenir?” sorusunu sormak mümkündür. Okul ortamında farklı sosyal çevrelerden gelen bireylerin sahip olduğu ortak ve farklı değerlerin varlığı söz konusudur. Değer yargısı, ahlaki bir kavram olmanın ötesinde hayati bir olgudur. Eğitimin asıl ve değişmez öznesinin insan olduğu göz ardı edilemez. Değerler de insana özgü niteliklerdir. Okulun, eğitim-öğretimin hedefleri ve değerleri ile öğrencilerin hedef ve değerleri arasındaki ilişkinin tutarlılık düzeyi hedeflere ulaşma düzeyini etkiler. Okulun verdiği değerler ile sosyal değerler arasındaki çelişki, öğrencilerin kişilik bütünlüğü üzerinde etkilidir (Ertürk, 1982; Varış, 1978, 1981).

Türkiye’de sosyal değişimin hızlı olması nedeniyle değerler de hızlı değişmektedir. Sosyolojik açıdan sosyal değerlerin değişiminin hızlı olması Türkiye’nin değerler sistemini de etkilemektedir. Bu etkiyi olumlu ve olumsuz olarak değerlendiren araştırmacılar bulunmaktadır. Olumsuz olarak değerlendirenler, değişen değerlerin ülkedeki değerler sistemiyle çatışarak zayıflama ve yıpranmaya neden olduğunu savunmaktadır (Durmuş, 1996). Sosyolojik açıdan değerler ideal olarak toplumun bütün bireyleri tarafından benimsenen, süreklilik gösteren normatif yargılar olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, değerler temel normlardır. Değer verme, eğitim hedefleri sınıflamasında, duyuşsal alan içinde dikkate hazır

oluş ve tepkide bulunma aşamalarından sonra gelmektedir. Değer verme terimi, genel olarak bir nesne, olgu veya davranışın bir değere sahip olması olarak açıklanabilir. Davranış değer verme düzeyinde sınıflandırılmışsa, inanç veya tutumun niteliklerini gösterecek düzeyde tutarlı ve sürekli olarak kabul edilmektedir. Öğrenildiğinde tutarlı olarak gözlenmesi, davranışın değere sahip olduğunun göstergesidir. Davranış, kişinin değerleri doğrultusunda şekillenir. Değerlerle ilgili yapılan araştırmada, eğitim alanında yayınlanmış olan kaynaklar tarandığında, özellikle “*sorumluluk, eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü, saygı, güdüleme, güven, bağlılık, özerklik, hürs, doğruluk, cesaret, saygı, kendine güven, hoşgörü, yardımseverlik, dürüstlük, sevgi, itaat, başarı*” gibi değerlerin öne çıktığı görülmektedir (Turan, 2004, 2003; Gündoğan, 2002; Şişman, 2002, 2000; Sargut, 2000; Bursalıoğlu, 2000; Pehlivan, 1998; Türkdögan, 1998; Özen, 1996).

Yapılan araştırmalar, Türk toplumunun kültürel boyutta, batı değerlerinden çok farklı özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Farklı özelliklerdeki bireylere, kendileri ile tam bir uyum içinde oluşturulmamış farklı değerlerle yaklaşmak, gerçek anlamda iyi ve başarılı bir yönetim sağlamayabilir. Yine yöneticilerle yapılmış araştırmalar, yöneticilerin batıdaki yöneticilerden oldukça farklı niteliklere sahip olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde yöneticilerin, Japon yöneticilerle büyük benzerliklere sahip olduğu da yapılan çalışmalarda gözlenmiştir (Sargut, 2001; Bursalıoğlu, 2001; Günay, 2002; Özen, 1996; Şişman, 1994; Turan, Durceylan ve Şişman, 2005). Bu araştırmanın amacı, öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre, bazı sosyal değerlerin okul yaşamında yer alma düzeylerini belirlemektir. Ayrıca var olan ve olması gereken sosyal değerlerin okul yaşamında yer alma düzeylerinin öğretmenlerin ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın evrenini, 2003–2004 öğretim yıllarında Bilecik İli, Bozüyük İlçesindeki ilköğretim okullarında görev yapan 119 öğretmen (61 bayan, 58 bay) ile 112 öğrenci (75 bayan, 37 erkek) oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan Sosyal Değerleri Ölçeği, alanyazın tarama ve açık uçlu sorular ile anket uygulama araştırması yapılarak belirlenen ifadelerin önermelere dönüştürülmesi ile oluşturulmuştur. Bu ifadeler beşli likert tipi ankete dönüştürülerek Bozüyük ilçesinde tesadüfî örnekleme yöntemiyle belirlenen 69 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Uygulamadan iki hafta sonra aynı ölçek aynı gruba tekrar

uygulanmış, elde edilen veriler test tekrar test analiz yöntemi ile test edilmiştir. Sosyal değerler ölçeğinin güvenilirliği iç tutarlılık, kararlılık ve ifadeler arası ilişkiler yönünden araştırılmıştır. Sosyal Değerler Ölçeği güvenilirlik katsayıları inanç boyutu .83; davranış boyutu, .91 olarak bulunmuştur. Anketler, tesadüfî örnekleme yöntemiyle belirlenen Bilecik İli, Bozüyük İlçesi'ndeki ilköğretim okullarında görev yapan 119 öğretmen ile bu okullarda okuyan 112 öğrenciye uygulanmıştır. Anketlerin uygulanmasında ikinci kademe öğrencileri ile bu öğrencilerin derslerine giren öğretmenler ile sınıf öğretmenlerinin seçilmesine dikkat edilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı ile elde edilen verilerin analizinde, istatistiksel paket programları kullanılmıştır. Ölçme aracında yer alan maddeler için, yüzde frekans dağılımları, ortalama ve standart sapmaları, değişkenler için anlamlılık düzeyleri hesaplanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

İnanç Boyutuna İlişkin Bulgular

Bu boyutla ilgili öğretmen ve öğrencilerin görüşleri karşılaştırılmıştır. Aynı şekilde öğretmenlerin ve öğrencilerin cinsiyet değişkenleri göz önünde bulundurularak sonuçlar yorumlanmıştır. Öğrencilerin ölçeğinin inanç boyutunda aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Öğrencilerin İnanç Boyutunda Aldıkları Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (N=112)

İnanç Boyutu	\bar{X}	SS
İlerleme Değerleri	3.50	.57
4. İnsanlar ellerindekiyle yetinmeyi bilmelidir.	4.08	.99
6. İnsanlar çevresindekileri olduğu gibi kabul etmelidir.	3.44	1.35
7. İnsanlar görevlerini yaparken kuralların dışına çıkmamalıdır.	4.17	1.06
8. İnsanlar başkalarıyla işbirliği yapma eğilimindedir.	3.47	1.07
17. İnsanlar risk almaktan kaçınmalıdır.	2.83	1.25
18. Sahip olduklarını beni mutlu etmeye yeter.	3.44	1.29
21. İnsanlar sorunlar karşısında, yeniliklerden ziyade bildikleri yöntemi kullanmalılar.	2.93	1.25
22. İşyerinde yöneticinin talimatlarına ne olursa olsun uyulmalıdır.	3.43	1.22
24. İnsanları kırmamak için gerektiğinde gerçeklerden ödün verilmelidir.	3.53	1.22

25. İnsanların başarılı olabilmesi için kontrol edilmeleri gerekmez.	3.20	1.28
27. İş ilişkilerinde rekabetten çok yardımlaşma tercih edilmelidir.	4.01	1.15
İlişkisel Değerler	4.05	.60
5. Bir kurumun başarısı başarılı çalışanların başarısızlara yardımıyla sağlanır.	3.95	1.11
9. İnsanlar birbirlerini değerlendirirken tarafsız olmalıdır.	3.94	1.25
10. Bir kurumun başarılı olabilmesi için çalışanlar arasında işbirliği olmalıdır.	4.22	1.14
11. Konuşmanın yorumlanmasında sözler kadar davranışlar da önemlidir.	4.26	1.02
15. İnsanlar mesleklerini insanlara hizmet etmenin bir aracı olarak görmeliler.	3.38	1.36
16. Yönetim ve öğretmenler bütün öğrencilerin çok başarılı olmasını ister.	4.21	1.04
19. İnsanlar işlerini başarıyla gerçekleştirdiklerinde mutlu olurlar.	4.35	.95
20. İnsanlar aldıkları kararların sorumluluğunu yüklenmelidir.	4.18	.97
23. İstedğim bir şeyi elde edebilmem ne kadar çok çalıştığuma bağlıdır.	4.04	1.08
26. İnsanlar meslek ilkelerine bağlı olmalıdır.	4.02	1.06
Araçsal Değerler	3.00	.67
1. İnsanlar genelde sorumluluk almaya isteklidir.	2.79	1.19
2. İnsanlar genelde yaratılış itibarıyla güvenilirlerdir.	2.74	1.16
3. İnsanlar içinde yaşadıkları toplum kurallarına önem verirler.	3.43	1.13
12. İnsan çalışmak için dünyaya gelir.	2.74	1.36
13. Başarılı olmak için daha önce denenmiş yollar kullanılmalıdır.	3.11	1.25
14. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın kısmetinden fazlasına sahip olamaz.	3.13	1.37

Tablo 1’de, öğrencilerin okul yaşamında yer alması gerektiğini düşündükleri sosyal değerler düzeyine ilişkin ortalama puanlar her bir madde için verilmiştir. Buna göre “insanlar yaratılış itibarıyla güvenilirlerdir” (mad. 6) maddesi ile “insan çalışmak için dünyaya gelir (mad. 22)” maddelerinde ($\bar{X} = 2.74$) sosyal değerler en az düzeyde görülürken, “insanlar işlerini başarıyla gerçekleştirdiklerinde mutlu olurlar” (mad. 33) maddesinde yer alan sosyal değer en yüksek ($\bar{X} = 4.35$) düzeyde görülmüştür. İdeal olan sosyal değerlerin öğrenci görüşlerine göre genel ortalaması $\bar{X} = 3.50$ ’dir. İlerleme değerleri ortalaması ($\bar{X} = 3.50$); ilişkisel değerler ortalaması ($\bar{X} = 4.05$); aracı değerlere ise, $\bar{X} = 3.00$ ’dir. Ölçeğin inanç boyutunda yer alan ilerleme değerleri için öğrenci görüşleri ele alınarak cinsiyet değişkeni açısından farklılık düzeyleri belirlenmiştir. Ölçeğin inanç boyutunda yer alan ilerleme, ilişkisel

ve araçsal değerlerine ilişkin öğrenci görüşlerinin, cinsiyet değişkeni açısından farklılık düzeyleri Tablo 2’de verilmiştir.

İnanç boyutunda ilerleme değerleri için öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [(t₍₁₁₀₎ = 1.31, p>.05)]. İlişkisel değerler için öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [(t₍₁₁₀₎ = .98, p>.05)]. Okul yaşamında ideal olarak bulunması beklenen ilişkisel değerlerin öğrencilerin cinsiyetlerine göre değişmediği, kız ve erkek öğrencilerin okul yaşamındaki ilişkilerde beklentilerinin benzer olduğu görülmektedir. Araçsal değerler için öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [(t₍₁₁₀₎ = .96, p>.05)]. Okul yaşamında olması istenen aracı değerlerin öğrencilerin cinsiyetleri ile değişim göstermediği, kız ve erkek öğrencilerin insanların içinde yaşadığı toplumun kurallarına önem verdiğine katıldıkları ancak bunun dışındaki araçsal değerlere genel olarak kısmen katıldıkları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 2

Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlerinin Okul Yaşamında Yer Alma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Farklılık Düzeyleri

Değerler	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	SS	t	p
İlerleme	Kız	75	3.45	.51	110	1.31	.19
	Erkek	37	3.60	.67	57.3		
İlişkisel	Kız	75	4.09	.63	110	.98	.33
	Erkek	37	3.98	.55	81.1		
Araçsal	Kız	75	2.95	.63	110	.96	.34
	Erkek	37	3.08	.73	63.14		

Ölçeğin inanç boyutunda elde edilen verilerin öğretmen değişkeni açısından ortalama ve standart sapma değerlerine ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

Öğretmenlerin İnanç Boyutunda Aldıkları Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (N=119)

İnanç Boyutu	\bar{X}	S.D.
İlerleme Değerleri	3.08	.45
4. İnsanlar ellerindekiyle yetinmeyi bilmelidir.	3.41	1.25
6. İnsanlar çevresindekileri olduğu gibi kabul etmelidir.	3.43	1.21
7. İnsanlar görevlerini yaparken kuralların dışına çıkmamalıdır.	3.40	.98
8. İnsanlar başkalarıyla işbirliği yapma eğilimindedir.	3.30	.78

17. İnsanlar risk almaktan kaçınmalıdır.	2.18	.92
18. Sahip olduklarını beni mutlu etmeye yeter.	3.07	1.02
21. İnsanlar sorunlar karşısında bildikleri yöntemi kullanmalılar.	2.41	.91
22. İşyerinde yöneticinin talimatlarına ne olursa olsun uyulmalıdır.	2.75	1.00
24. İnsanları kırmamak için gerektiğinde gerçeklerden ödün verilmelidir.	2.74	.92
25. İnsanların başarılı olabilmesi için kontrol edilmeleri gerekmez.	3.01	1.03
27. İş ilişkilerinde rekabetten çok yardımlaşma tercih edilmelidir.	4.19	.77
İlişkisel Değerler	4.29	.49
5. Bir kurumun başarısı başarılı çalışanların başarısızlara yardımıyla sağlanır.	3.55	1.05
9. İnsanlar birbirlerini değerlendirirken tarafsız olmalıdır.	4.55	.85
10. Bir kurumun başarılı olabilmesi için çalışanlar arasında işbirliği olmalıdır.	4.65	.59
11. Konuşmanın yorumlanmasında sözler kadar davranışlar da önemlidir.	4.44	.74
15. İnsanlar mesleklerini insanlara hizmet etmenin bir aracı olarak görmeliler.	4.02	1.03
16. Yönetim ve öğretmenler bütün öğrencilerin çok başarılı olmasını ister.	4.14	.80
19. İnsanlar işlerini başarıyla gerçekleştirdiklerinde mutlu olurlar.	4.65	.58
20. İnsanlar aldıkları kararların sorumluluğunu yüklenmelidir.	4.51	.83
23. İstediyim bir şeyi elde edebilmem ne kadar çok çalıştığuma bağlıdır.	4.02	.95
26. İnsanlar meslek ilkelerine bağlı olmalıdır.	4.36	.67
Araçsal Değerler	3.01	.54
1. İnsanlar genelde sorumluluk almaya isteklidir.	3.03	.88
2. İnsanlar genelde yaratılış itibarıyla güvenilirdir.	2.70	1.08
3. İnsanlar içinde yaşadıkları toplumun kurallarına önem verirler.	3.33	.91
12. İnsan çalışmak için dünyaya gelir.	3.12	1.08
13. Başarılı olmak için daha önce denenmiş yollar kullanılmalıdır.	2.99	.82
14. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın kısmetinden fazlasına sahip olamaz.	2.89	1.29

Tablo 3'te öğretmenlerin okul yaşamında yer alması gerektiğini düşündükleri sosyal değerler düzeyine ilişkin ortalama puanlar verilmiştir. Öğretmen görüşlerine göre, ideal olarak okul yaşamında olması gereken sosyal değerlerin ortalama puanı, ortalama değerleri için $\bar{X} = 3.08$; ilişkisel değerler için, $\bar{X} = 4.29$; araçsal değerler için, $\bar{X} = 3.01$ olarak bulunmuştur. Öğretmenlerin, "bir kurumun başarılı olabilmesi için çalışanlar arasında işbirliği olmalıdır (mad. 20)" ve "insanlar işlerini başarıyla gerçekleştirdiklerinde mutlu olurlar" (mad. 33) en yüksek düzeyde ($\bar{X} = 4.65$) ve

“kesinlikle katılıyorum” olarak cevap verdikleri bulgulanmıştır. Aynı şekilde, “insanlar birbirlerini değerlendirirken tarafsız olmalıdır” (mad. 18), “konuşmanın yorumlanmasında sözler kadar davranışlar da önemlidir” (mad. 21), “insanlar aldıkları kararların sorumluluğunu yüklenmelidir (madde no:34)”, “insanlar meslek ilkelerine bağlı olmalıdır” (mad. 44) maddeleri de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde yüksek düzeyde cevaplanmıştır. Öğretmenlerin ilerleme değerleri ve ilişkisel değerlere çoğunlukla katıldıkları, aracı değerlere ise daha düşük düzeyde katıldıkları görülmüştür. Öğretmenlerin yeniliklere açık oldukları ve risk almaktan kaçınmadıkları, bunun dışında ölçekte yer alan değerlerle uyum sağladıkları görülmüştür. Bu maddelerde, işbirliği, yardımlaşma, güven, sahip olduklarıyla yetinme, elindekilerle mutlu olmaya açık olduğu, kadercilik anlayışına yakın olmakla birlikte, güven, sorumluluk gibi konulara temkinli yaklaştıkları belirlenmiştir.

Ölçeğin inanç boyutunun ilerleme değerlerine öğretmenlerin verdikleri cevapların cinsiyet değişkeni açısından farkın anlamlılık düzeyine ilişkin bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Öğretmen Görüşlerine Göre İnanç Değerlerinin Okul Yaşamında Yer Alma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Farklılık Düzeyleri

Değerler	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	SS	t	p
İlerleme	Kadın	61	3.12	.38	117	.90	.37
	Erkek	58	3.04	.51	106.		
İlişkisel	Kadın	61	4.21	.44	117	1.68	.096
	Erkek	58	4.36	.53	110.86		
Araçsal	Kadın	61	2.94	.42	117	1.37	.175
	Erkek	58	3.08	.64	97.67		

İnanç boyutunda ilerleme değerleri için öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [$(t_{(110)} = .90, p > .05)$]. İlerleme değerlerine öğretmenlerin verdikleri cevaplarda cinsiyetin etkili olmadığı, kadın ve erkek öğretmenlerin ilerleme değerlerine yaklaşımının değişim göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Kadın ve erkek öğretmenlerin sahip olduklarıyla yetinme, çevresindekileri olduğu gibi kabul etme, yöneticinin talimatlarına uyum gibi

konularda değerleri örtüşmektedir. İlişkisel değerler için öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [$(t_{(110)} = 1.68, p > .05)$]. İlişkisel değerlerin öğretmenlerin cinsiyetlerine göre değişmediği, kadın ve erkek öğretmenlerin çalışma ortamlarındaki ilişkileriyle ilgili değerlerde uyumlu oldukları görülmüştür. Araçsal değerler için öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [$(t_{(110)} = 1.37, p > .05)$].

Davranış Boyutuna İlişkin Bulgular

Ölçeğin davranış boyutu, “çalışma hayatı değerleri ile kurumsal değerler” bölümlerinden oluşmuştur. Bu bölümler, öğretmenler ve öğrenciler için ayrı ayrı ve her iki grubun karşılaştırılması şeklinde, ayrıca her iki grup için cinsiyet değişkeni açısından ele alınarak yorumlanmıştır. Ölçeğin davranış boyutundan elde edilen verilerin öğrenci değişkeni açısından ortalama ve standart sapma değerlerine ilişkin bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Öğrencilerin Davranış Boyutunda Aldıkları Puanların Ortalama, Standart Sapma Değerleri (N=112)

Davranış Boyutu	\bar{X}	SS
Çalışma Hayatı	3.87	.62
3. Bu okulda yönetici ve öğretmenler eğitsel amacı gerçekleştirmeye çalışır.	4.09	.98
5. Okul güvenilir bir ortamdır.	4.17	1.08
8. Bu okulda koşullar değişse de temel doğrular değişmez.	3.97	.99
9. Toplumda yardımseverlik anlayışı egemendir.	3.66	1.20
12. Bu okulda öğretmenler programa ilişkin yenilik kolay benimser.	3.88	.88
13. Bu okulda yönetici ve öğretmenler sorumluluk almaktan kaçmaz.	3.92	1.08
14. Yönetici ve öğretmenler okulun kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmaz.	3.95	1.15
15. Okulda öğretmenlerin görevleriyle ilgili yaptığı hatalar hoşgörüyle karşılanır	3.42	1.21
16. Okulda öğrencilere şiddet uygulanmaz.	3.94	1.38
17. İnsanlar arasındaki çatışmalar karşılıklı anlayışla çözülür.	4.03	1.08
19. Öğrenciler, okulu sevmekte güçlük çekmezler.	3.38	1.31

23. Öğretmenlerin görevleriyle ilgili konularda yönetim her türlü yardımı sağlar.	3.95	.98
26. Okuldaki değerler aile ve toplumun değerleriyle uyudur.	3.92	1.01
Kurumsal Değerler	3.48	.67
1. Bu okulda, çalışkan insanlar emeklerinin karşılığını alır.	4.03	1.13
2. Bu okulda başarılı öğretmenler maddi ya da manevi olarak ödüllendirilirler.	3.28	1.31
4. Öğretmenler okulda bağımsız çalışma ortamına sahiptir.	3.17	1.26
6. Okul yönetimi öğretmenlerin sosyal yaşamlarıyla ilgilenir.	3.25	1.33
7. Bu okulda hiç kimseye siyasi, dini ayırım yapılmamaktadır.	3.96	1.21
10. Öğrenciler okulda doğru bildiklerini yapma hakkına sahiptir.	3.33	1.22
11. Okul personeli arasında dostluk ve güven egemendir.	3.86	1.07
18. Okulda yönetici insanları dinlerken kendini onların yerine koyar.	3.68	1.16
20. Okulda ortaklaşa davranış ve grup çıkarı bireycilikten önce gelir.	3.46	1.19
21. Okulda çatışma önlenemediğinde bastırılır.	3.05	1.31
22. İnsanlar başkalarına hayır demekte güçlük çeker.	3.29	1.25
24. Okulda yöneticinin talimatlarına her koşulda uyulur.	3.65	1.14
25. Okulda öğretmenler çıkarlarına ters düşse de inandıklarını uygularlar.	3.19	1.28

Tablo 5'te, öğrencilerin okul yaşamında var olduğunu düşündükleri sosyal değerler düzeyine ilişkin ortalama puanlar her bir madde verilmiştir. Öğrenci görüşlerine göre, davranış değerlerinden çalışma hayatına ilişkin değerler, $\bar{X} = 3.87$; kurumsal değerler ise, $\bar{X} = 3.48$ düzeyinde puan almıştır. "Okul güvenilir bir ortamdır" (mad. 5) maddesi en yüksek düzeyde puan alan madde $\bar{X} = 4.17$ olmuştur. Öğrencilerin okul ortamında görüldüğü düşünülen değerleri içeren maddelerin hiçbirine "kesinlikle katılıyorum" düzeyinde cevap vermedikleri görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin okulu güvenli buldukları, ancak her zaman okulu sevmeyebildikleri, öğretmen ve yöneticilerin görevleriyle ilgili samimi davrandıklarına inandıkları, öğretmenlerin imkânlarının iyi olduğunu düşünmedikleri, öğretmenleri kendilerine daha yakın buldukları şeklinde yorumlanabilir.

Ölçeğin davranış boyutunun çalışma hayatı değerleri bölümüne öğrencilerin verdikleri cevapların cinsiyet değişkeni açısından farkın anlamlılık düzeyine ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Öğrenci Görüşlerine Göre Çalışma Hayatı Değerlerinin Okul Yaşamında Yer Alma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Farklılık Düzeyleri (N=112)

Değerler	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	SS	t	p
Çalışma	Kız	75	3.92	.61	110	1.40	.162
Hayatı	Erkek	37	3.75	.62	70.07		
Kurumsal	Kız	75	3.44	.67	110	.70	.480
	Erkek	37	3.53	.64	75.20		

Öğrencilerin davranış değerlerinden çalışma hayatına ilişkin değerleri cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t_{(110)}=1.40$, $p>.05$). Öğrencilerin davranış değerlerinden kurumsal değerlerde, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(110)}=.70$, $p>.05$]. Kız ve erkek öğrenciler okullarda varolan kurumsal değerleri benzer şekilde algılamaktadırlar.

Tablo 7

Öğretmenlerin Davranış Boyutunda Aldıkları Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Davranış Boyutu	\bar{X}	SS
Çalışma Hayatı	3.66	.46
3. Bu okulda yönetici ve öğretmenler eğitsel amacı gerçekleştirmeye çalışır.	3.83	.78
5. Okul güvenilir bir ortamdır.	3.80	.86
8. Bu okulda koşullar değişse de temel doğrular değişmez.	3.71	.94
9. Toplumda yardımseverlik anlayışı egemendir.	3.30	.98
12. Bu okulda öğretmenler programa ilişkin yenilik kolay benimser.	3.48	.84
13. Bu okulda yönetici ve öğretmenler sorumluluk almaktan kaçmaz.	3.48	.92
14. Yönetici ve öğretmenler okulun kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmaz.	4.12	.88
15. Okulda öğretmenlerin görevleriyle ilgili yaptığı hatalar hoşgörülle karşılanır	3.27	.88
16. Okulda öğrencilere şiddet uygulanmaz.	3.82	1.00
17. İnsanlar arasındaki çatışmalar karşılıklı anlayışla çözülür.	3.98	.91
19. Öğrenciler, okulu sevmekte güçlük çekmezler.	3.53	.93
23. Öğretmenlerin görevleriyle ilgili konularda yönetim her türlü yardımı sağlar.	3.54	.91
26. Okuldaki değerler aile ve toplumun değerleriyle uyudur.	3.70	.87
Kurumsal Değerler	3.16	.46
1. Bu okulda, çalışkan insanlar emeklerinin karşılığını alır.	3.13	1.11

2. Bu okulda başarılı öğretmenler maddi ya da manevi olarak ödüllendirilirler.	2.78	.96
4. Öğretmenler okulda bağımsız çalışma ortamına sahiptir.	3.01	.93
6. Okul yönetimi öğretmenlerin sosyal yaşamlarıyla ilgilenir.	2.93	1.10
7. Bu okulda hiç kimseye siyasi, dini ayırım yapılmamaktadır.	3.86	1.11
10. Öğrenciler okulda doğru bildiklerini yapma hakkına sahiptir.	2.78	.93
11. Okul personeli arasında dostluk ve güven egemendir.	3.40	.90
18. Okulda yönetici insanları dinlerken kendini onların yerine koyar.	3.41	.99
20. Okulda ortaklaşa davranış ve grup çıkarı bireycilikten önce gelir.	3.55	.85
21. Okulda çatışma önlenemediğinde bastırılır.	3.06	.95
22. İnsanlar başkalarına hayır demekte güçlük çeker.	3.12	.95
24. Okulda yöneticinin talimatlarına her koşulda uyulur.	3.11	.88
25. Okulda öğretmenler çıkarlarına ters düşse de inandıklarını uygulurlar.	2.92	.94

Tablo 7’de, öğretmenlerin okul yaşamında var olduğunu düşündükleri sosyal değerler düzeyine ilişkin ortalama puanlar her bir madde için verilmiştir. Davranış boyutunda, öğretmenlerin okul yaşamında en çok var olduğunu düşündükleri değer olarak “yönetici ve öğretmenler okulun kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmazlar” (mad. 14) maddesi en yüksek düzeyde $\bar{X}=4.12$ puan almıştır. Bu sonuçlar, öğretmenlerin okul yaşamında var olduğu düşünülen değerlere genel olarak katıldıkları, ancak bu maddelere kesin cevaplar vermedikleri, daha ortalama cevaplar vermeyi tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 8

Öğretmen Görüşlerine Göre Çalışma Hayatı Değerlerinin Okul Yaşamında Yer Alma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Farklılık Düzeyleri

Değerler	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Çalışma Hayatı	Kadın	61	3.68	.51	117	.544	.588
	Erkek	58	3.63	.57	117		
Kurumsal	Kadın	61	3.17	.48	117	.306	.760
	Erkek	58	3.14	.42	117		

Çalışma hayatı değerleri için öğretmenlerin cinsiyeti açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır [($t_{(117)} = .544, p > .05$)]. Bayan öğretmenler ($\bar{X} = 3.68$) ile erkek öğretmenler ($\bar{X} = 3.63$) arasında, çalışma hayatı değerleri açısından anlamlı bir fark görülmemektedir. Öğretmenlerin, okul yaşamında var olduğu düşünülen değerlere ilişkin yaklaşımları cinsiyet değişkenine bağlı olarak değişim göstermemektedir.

Benzer olarak, kurumsal değerler için öğretmenlerin cinsiyeti açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır [($t_{(117)}=.306, p>.05$)].

Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Arasındaki Farklılıklara İlişkin Bulgular

Ölçeğin inanç boyutunda ilerleme, ilişkisel ve araçsal değerlere ilişkin öğretmen ve öğrencilerin verdikleri cevaplar arasındaki farkın anlamlılık düzeyine ilişkin bulgular Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9

İlerleme Değerlerinin Okul Yaşamında Yer Alma Düzeylerinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Arasındaki Farklar

Değerler	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	SS	t	p
İlerleme	Öğrenci	112	3.50	.57	229	6.27	.000
	Öğretmen	119	3.08	.45	229		
İlişkisel	Öğrenci	112	4.05	.60	229	-3.25	.001
	Öğretmen	119	4.29	.49	229		
Araçsal	Öğrenci	112	2.99	.67	229	.22	.83
	Öğretmen	119	3.01	.54	229		
Çalışma Hayatı	Öğrenci	112	3.87	.62	229	2.73	.007
	Öğretmen	119	3.66	.55	229		
Kurumsal	Öğrenci	112	3.48	.66	229	4.27	.000
	Öğretmen	119	3.16	.45	229		

İlerleme değerleri için öğretmen ve öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [($t_{(229)} = 6.27, p<.01$)]. Öğretmenlerin ($\bar{X}=3.08$) ve öğrenciler ($\bar{X}=3.50$) aralarında, ilerleme değerleri açısından anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. İlerleme değerlerine ilişkin maddelere öğrenciler genel olarak “katılıyorum” düzeyinde cevap verirken, öğretmenlerin “kısmen katılıyorum” düzeyinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu durum, öğretmenlerin okulda ilerlemeye yönelik değerlere öğrencilerden daha temkinli yaklaştıkları şeklinde yorumlanabilir. Bu ise, öğretmenlerin öğrencilere kıyasla okul ortamındaki

sorumluluk ve bağımlılıklarının daha fazla olması ile açıklanabilir. Benzer olarak ilişkisel değerler için öğretmen ve öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [($t_{(229)}=-3.25, p<.01$)]. Öğretmenlerin ($\bar{X}=4.29$) ve öğrenciler ($\bar{X}=4.05$) aralarında, ilişkisel değerler açısından anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Okul yaşamında var olması gerektiği düşünülen değerlerden ilişkisel değerlere öğrenciler genel olarak “katılıyorum” cevabını verirken, öğretmenlerin “kesinlikle katılıyorum” cevabını verdikleri görülmüştür. Bu durum, öğretmenlerin okul ortamındaki ilişkilerinde daha güvenli olmaları ve hayatı daha iyi tanımış olmaları ile yorumlanabilir. Araçsal değerler için öğretmen ve öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t_{(229)}=.22, p>.05$). Öğretmenlerin ($\bar{X}=3.01$) ve öğrenciler ($\bar{X}=2.99$) aralarında, araçsal değerler açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Çalışma hayatı değerleri için öğretmen ve öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t_{(229)}=2.73, p<.01$). Öğretmen ($\bar{X}=3.66$) ve öğrenciler ($\bar{X}=3.87$) arasında, çalışma hayatı değerleri açısından anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu durum, okul ortamında, çalışma hayatına ilişkin değerlerin öğrenci ve öğretmenlerce farklı şekillerde algılandığını göstermektedir. Öğrenciler, okulun güvenilir bir ortam olduğu konusunda en üst düzeyde katılım verirken, öğretmenlerin çalışma hayatında gözlenen değerler için en önemli algılarının, yönetici ve öğretmenlerin, okulun kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmadıklarını belirleyen maddeye (mad. 14) en üst düzeyde katılım göstermişlerdir. Öğrencilerin çalışma hayatı değerlerine ilişkin verilerinde, okulu sevmekte güçlük çekmedikleri ile ilgili maddeye (mad. 19) en alt düzeyde katılım gösterirken, öğretmenlerin, okulda görevleriyle ilgili yaptıkları hataların hoşgörüsüyle karşılandığını belirten maddeye (mad.15) en alt düzeyde katılım gösterdikleri bulgulanmıştır. Buradan da öğretmen ve öğrencilerin okul ortamı ile ilgili algılarının ilgi ve konularından kaynaklanan farklılıklar gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Öğrenci ve öğretmenlerin çalışma yaşamında gözledikleri değerlerin farklılık göstermesi, okul yaşamının öğretmenler ve öğrenciler tarafından farklı değerlerle algılandığı şeklinde yorumlanabilir. Kurumsal değerler için öğretmen ve öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [($t_{(229)}=4.27, p<.01$)]. Öğretmenler ($\bar{X}=3.16$) ve öğrenciler ($\bar{X}=3.48$) aralarında, kurumsal değerler açısından anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Okul yaşamında var olduğu düşünülen değerlerden kurumsal değerlerin öğrenciler tarafından genel olarak “katılıyorum”, öğretmenler tarafından ise “kısmen katılıyorum” düzeylerinde cevaplandığı görülmüştür. Bu durum, öğretmenlerin okul yaşamında kurallara öğrencilerden daha bağımlı olduğu, sorumluluklarının daha fazla olması nedeniyle daha disiplinli hareket ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Hayatın amacını, davranış ilke ve önceliklerimizi önce zihni dünyamızda inşa ederiz. Zihnî dünyamızda inşa ettiğimiz, bize yön veren değerlerimizdir. İnsan, değerlerden bağımsız yaşayamaz. Okullar da insan merkezli yaşama alanlarıdır. Bu sebeple, okulu önce zihnî dünyamızda inşa eder ve anlamlandırırız. Bu zihnî dünyamızda inşa ettiğimiz model, her türlü insani ilişkilerimizde belirleyici rol oynar.

Bu araştırmanın bulguları, öğrencilerin genel olarak var olması gerektiğini düşündükleri değerlere yüksek düzeyde olumlu yaklaştıkları görülmektedir. Özellikle ilişkisel değerler yaşamlarında önemli düzeyde yer tutmaktadır. Öğrencilerin, ellerindekiyle yetinebilme; insanları oldukları gibi kabul etme; iş kurallarının dışına çıkmama; işbirliğine eğilimli olma; yöneticinin talimatlarına koşulsuz uyma; insanları kırmamak için sözel olarak gerçeklerden ödün verme; yardımlaşmayı rekabete tercih etme; tarafsızlık; sorumluluk; hedefe ulaşmak için çaba sarf etme; meslek ilkelerine bağlılık; toplumun kurallarına önem verme gibi değerlerin ideal olarak var olması gerektiğini düşünmektedirler. İşbirliği; davranışların da sözler kadar önemli olduğu; yönetimin öğrenci merkezli olduğu iş yaşamında elde edilen başarının mutluluk getirdiğine olan inançları daha yüksek düzeydedir. Bu durum, öğrencilerin kişiliklerindeki modern zamanların örseleme ve tehditlerine rağmen toplumumuzun insani değerlerine ilişkin pozitif bir algıya sahip olduğunu göstermektedir.

Başarının elde edilmesinde kontrol edilmenin gereksizliği; mesleğin bir hizmet aracı olarak görülmesi; sorumluluk almaya isteklilik; güvenilirlik; yaşam hedefinin çalışma olması; yeni yöntemler denemeye olumsuz bakma; kismetin ötesine geçememe konusunda ise öğrencilerin daha çekinceli cevaplar verdiği görülmüştür. Öğrenciler daha serbest, sosyal, salt işle odaklanmamış ve yelpazesi daha geniş bir hayat düşlemektedirler. Hayatın gerekliliklerini bireysellikleriyle yoğurmayı tercih etmektedirler. Sosyal yaşamda bu durum bireyin de toplum kadar değerli olduğu görüşüne dayanır. Okullar, kendilerini oluşturan bireylerin değerlerini de içermek durumundadır. Toplumun ve okulun değerleri, bireylerin değerleri ile bütünleşerek var olabilir. Yani okulun değerleri üyelerin ve çevrenin değerlerini belirlerken, üyelerin ve çevrenin değerleri de okulun değerleri için belirleyicidir.

Okullar, kendini şekillendirirken üyelerin değerlerini de göz önünde bulundurmamak durumundadır. Değerler toplumdan topluma, okuldan okula ve

bireyden bireye farklılık gösterebilir. Bu hem içsel hem de dışsal bir esneklik barındırmaktadır. Öğrenciler, kendi değerlerini önemserken diğerlerinden de uzak durmamakta, yabancılaşma yaşamamakta, çevrenin ve bağlı olduğu okulun değerlerine de önem vermektedir. Yani öğrencilerin değer algılarının şekillenmesinde daha esnek oldukları söylenebilir. Öğrenciler tarafından oto-kontrol, güven ve işbirliğinin ağır bastığı, baskıcı tutumdan uzak bir sistem tercih edilmektedir.

Öğretmenler, işteki başarının mutluluk getirmesi ve iş ortamında başarının önkoşulunun işbirliği ve yardımlaşma olduğu görüşüne en yüksek düzeyde olumlu cevabı vermişlerdir. Yine tarafsızlık, konuşmada davranışların sözler kadar önemli olması; sorumluluk; meslek ilkelerine bağlılık gibi değerlerin var olması gerektiği konusunda da öğretmenler yüksek düzeyde olumlu bakışa sahiptirler. Elindekiyle yetinebilme; diğerlerini olduğu gibi kabul etme; kuralları ihlal etmeme; yardımlaşmayı rekabete tercih etme; çalışanlar arasında yardımlaşma; mesleği, insanlığa hizmet etmenin aracı olarak benimseme; yönetim ve öğretmenlerin öğrenci merkezli olması; istediklerini elde edebilmek için çabalama da öğretmenlerin olumlu katılım gösterdikleri değerler arasındadır.

Öğretmenlerin, insanların genelde işbirliğine açık olması; sahip olduklarıyla mutlu olabileme; yöneticinin talimatlarına her koşulda uyma; insanları kırmamak için sözel ifadelerde gerçeklerden ödün verme; başarı için kontrol edilmenin gereksizliği; insanların sorumluluk almaya istekliliği ev yaratılış itibarıyla güvenilir olması; toplum kurallarına önem verme; çalışmak için dünyaya gelme; daha önce denemiş yolları kullanma; kismetinden fazlasına sahip olamama gibi maddelere ise daha çekinceli yaklaştıkları görülmüştür. Meslek ilkelerine bağlılığın önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür. Buradan, öğretmenlerin içsel olarak var olması gerektiğini düşündükleri değerler konusunda diğerlerine çok fazla güvenmedikleri anlaşılmaktadır. İçsel olarak sahip oldukları değerleri dışa vurduklarına inanmakla birlikte bu değerleri diğerlerinde gözleme konusunda şüphelidirler. İş hayatına girmiş bireylerin toplum normlarını içsel olarak taşımaları da bunu dışa yansıtmamaya çalıştıkları düşünülmektedir. Öğretmenler, değerlere karşı daha geleneksel bir tutum sergilemektedirler. Bunun nedeni, sahip olduklarını kaybetme korkusu; aidiyet duygusundan yoksun bırakılma, dışlanma korkusu, zaman içinde yaşamlarına yerleşmiş olan değerlerin değişime kapalı, muhafazakâr bir çizgi sergilemesi olabilir. Öğretmenler ile öğrencilerin görüşleri karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu ve farklılığın nedeni, öğretmenlerin sahip olduğu konum ve zaman içinde değerlerin yerleşerek değişimden uzaklaşması

olabilir. Buradan da zamanın değerleri değiştirebileceği veya etkileyebileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak farklı değişkenlerin değerlerin oluşumunu ve değişimini etkileyebileceği sonucuna varılabilir.

Ölçeğin davranış boyutu incelendiğinde ise, öğrencilerin okulu güvenilir bir ortam olarak kabul ettikleri ve okul ortamında görüldüğü düşünölen değerleri içeren maddelerin hiçbirine “kesinlikle katılıyorum” cevabını vermemekle birlikte yüksek düzeyde “katılıyorum” cevabını verdikleri görölmüşür. Buradan, öğrencilerin okul yaşamında gözledikleri değerlere olan beklenti düzeyinin daha yüksek olması gerektiği kanısında oldukları çıkarılabilir. Veya daha kesin cevaplar vermekten kaçındıkları da söylenebilir ki bunun nedeni, kendi iç dünyalarında da henüz kişilik özelliklerinin keskinleşmemiş olması olabilir. Öğrencilerin kendilerinin ve öğretmenlerin bağımsız olmadıklarını düşünmelerindeki ana neden okul hayatında kullanılan katı kurallar ve cezalar olabilir. Aynı şekilde sınıf geçme ve not sisteminin, öğrencilerin her istediklerini ve doğru olduğunu düşündüklerini ifade etme ve uygulama şansıdan uzaklaştırdığına inandıkları söylenebilir.

Öğrenci kendince doğru olduğuna inandığı her düşüncesini sözel veya davranışsal olarak ifade etmekten kaçınmaktadır çünkü kendi doğrularının öğretmen veya yöneticinin doğruları ile çatışmaya düşmesi durumunda sözel veya fiziksel şiddete maruz kalma, dışlanma başka deyişle ait olamama ile karşı karşıya kalabileceği kaygısını taşımaktadır. Öğrenciler, hiyerarşik olarak yöneticinin de öğretmenler üzerinde baskı kurduğuna inanmakta veya bunu gözlemekte olduğu için öğretmenlerin de bağımsız çalışma imkânına sahip olmadıklarını düşünmektedirler. Aynı nedenlerle öğrenciler, öğretmenleri kendilerine daha yakın bulmaktadırlar. Yöneticinin ise daha ulaşılmaz olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerin ise, ölçeğin davranış boyutuna kesin cevaplar vermekten kaçınarak daha ortalama cevaplar verdikleri görölmüşür. Bu durum, ölçeğin inanç boyutundan elde edilen, öğretmenlerin diğerlerine karşı çekinceli ve şüpheli yaklaşımlarıyla örtüşmektedir. Öğretmenler, ideal olarak var olması gerektiğini düşündükleri değerleri toplumda gözleyemedikleri kanısındadırlar. Öğretmenlerin ölçeğin bu boyutunda en yüksek düzeyde cevap verdikleri madde, yönetici ve öğretmenlerin, okulun kaynaklarını kendi çıkarlarına kullanmadıklarına ilişkin maddedir. Buradan Türkiye’de geleneksel değerlerin kısmen de olsa yerini koruduğu çıkarılabilir.

Öğretmenler ve yöneticiler genel olarak okulun kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmamaktadırlar. Bunun nedeni, topluma yerleşmiş olan etik değerler olabilir. Davranış boyutunda, öğretmenler de öğrenciler gibi kesin cevaplar vermekten kaçınmışlar ve hiçbir maddeye “kesinlikle katılıyorum” ve “kesinlikle

katılmıyorum” cevabını vermemişlerdir. Öğretmenler, davranışlarda gözledikleri değerlerde net cevaplardan uzak kalmayı ilerleyen yaşlarıyla kesin ifadeler kullanmaktan çekindikleri için seçmiş olabilirler. Aynı zamanda öğrenciler gibi kendilerini tam olarak bağımsız hissetmedikleri için kesin cevaplar vermekten çekinmiş olma ihtimalleri de söz konusudur. Öğretmenler de okulda yaptıkları hataların her zaman hoşgörüsüyle karşılanmadığını verdikleri cevaplarda vurgulamışlardır. Öğretmenlerin görevleriyle ilgili konularda yönetimden yardım aldıklarını belirten maddeye çekinceli cevap verdikleri gözlenmiştir. Aynı şekilde öğretmenler, çıkarlarına ters düşse de inandıklarını uyguladıklarını net olarak ifade etmemiş, bu maddeye de çekinceli cevap vermişlerdir. Bu da öğretmenlerin okulda kendilerini yeterince özgür hissetmediklerinin göstergelerindendir.

Öğretmenler, yönetici ve öğretmenlerin eğitsel amaç için çalıştıkları, okulun güvenilir bir ortam olduğu, yardımseverlik anlayışının egemen olduğu, öğretmenlerin programa ilişkin yenilik ve değişiklikleri kolay benimsediği, yönetici ve öğretmenlerin sorumluluk almaktan kaçmayacağı, çalışkan insanların emeklerinin karşılıklarını alacakları, başarılı öğretmenlerin maddi veya manevi olarak ödüllendirildikleri, yönetimin öğretmenlerin sosyal hayatlarıyla da ilgilendikleri, hiç kimseye siyasi dinî ayırım yapılmadığı, öğrencilerin okulda doğru bildiklerini yapma hakkına sahip oldukları, personel arasında dostluk ve güvenin egemen olduğu, yöneticinin duygudaşlık kurarak çalışanlarına yaklaştığı, ortaklaşa davranış ve grup çıkarımın okulda bireycilikten önce geldiği, çatışmanın önlenemediğinde bastırıldığı ve insanların başkalarına hayır demekte güçlük çektiği konusunda iyimser oldukları gözlenmiştir. Bu boyutta en ilgi çekici bulgu, öğretmenlerin toplumda yardımseverlik anlayışının egemen olduğuna inanmadıkları olmuştur. Aynı maddenin inanç boyutunda daha yüksek düzeyde cevap aldığı gözlenmiştir. Buradan, öğretmenlerin, toplumda yardımseverliğin işbirliğinin olması gerektiğine inandıkları ancak bunu varolan koşullarda gözleyemedikleri sonucu çıkarılabilir. Önemli olarak görülen bir diğer bulgu da okuldaki değerlerin aile ve toplum değerleri ile uyuşması konusunda öğretmenlerin kısmen katılıyorum cevabını vermiş olmalarıdır. Bu durum, okuldaki baskı nedeniyle bireylerin kendilerini net olarak ortaya koyamamaları ve okul değerlerinin oluşturulmasında bireylerin, ailelerin ve çevrenin değerlerine yeterince önem verilmemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Cinsiyet değişkeni için ölçeğin hiçbir boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Buradan, okul yaşamında var olduğu ve var olması gerektiği düşünülen sosyal değerlerin, bay ve bayan öğrenciler ile bay ve bayan öğretmenler için anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Bay ve bayan öğretmen

öğrencilerin okul yaşamında olması gerektiğini düşündükleri ve var olduğunu gözledikleri sosyal değerler benzerdir. Cinsiyetin, sosyal değerler üzerinde farklılık oluşturan bir etken olmadığı sonucuna varılabilir. Bu durumun nedenleri tartışılabilir. Sosyal değerler ölçeğinden elde edilen verilerin en önemli sonucu, ölçeğin bütün boyutları ve bu boyutların alt bölümleri için, öğretmen ve öğrenci görüşleri arasında anlamlı farklılık olmasıdır. Ölçeğin inanç boyutunun alt bölümü olan ilerleme değerlerine, öğrencilerin daha yüksek düzeyde katılım cevabı verdikleri gözlenirken, diğer bütün bölümler için öğretmenlerin cevapları daha yüksek düzeyde olmuştur. Bu durum, öğretmen ve öğrencilerin değer algılarının farklı olduğunu göstermektedir. Sosyal değerler için, cinsiyet değişkeni anlamlı bir fark vermezken, meslek anlamlı fark oluşturmuştur. Buradan, sosyal değer algısında, yaş, konum gibi değişkenlerin etkili olduğu yorumu yapılabilir. Bu sonuç tartışmaya açıktır. Değerlerin, topluluklar içindeki farklı statüdeki bireyleri için bile değişim gösterdiğinin ortaya konduğu söylenebilir. Öğretmen ve öğrenciler arasındaki değer algısı farkının nedenleri yeni bir araştırma konusu olabilir.

Öğrenci görüşlerine göre, ideal olarak okul yaşamında var olması gerektiği düşünülen değerlerden ilerleme değerleri ve ilişkisel değerler yüksek düzeyde görülürken araçsal değerlerin görülme oranı biraz daha düşüktür. Öğrencilerin ölçekte belirlenen bütün değerlere olumlu cevap verdikleri görülmüştür. Öğrenci görüşlerine göre, okul yaşamında gözlenen değerlerden çalışma hayatına ilişkin değerler ve kurumsal değerlerin görülme oranları da yüksek düzeyde olmakla birlikte, öğrenciler çalışma hayatı ve kurumsal değerlere kesinlik içeren cevaplar vermekten kaçınmışlardır. Öğretmen görüşlerine göre okul yaşamında ideal olarak varılması gerektiği düşünülen değerlerden ilerleme değerleri ve ilişkisel değerlerin yüksek düzeyde görüldüğü ancak bu değerlerden aracı değerlerin bu iki değer oranla daha düşük bir oranda görüldüğü ortaya konmuştur. Okul yaşamında var olan değerlerden çalışma hayatı değerleri ve kurumsal değerlerin öğretmenlerin görüşlerine göre yüksek düzeyde gözlendiği belirlenmiştir. İdeal olarak okul yaşamında yer alması gerektiği düşünülen değerlerden ilerleme değerleri ve ilişkisel değerlerin yüksek olarak belirlendiği ancak aracı değerlerin bu diğer iki değerden daha düşük bir oranla kabul gördüğü ve bu iki değer grubunda da öğretmen ve öğrencilerin cinsiyetlerinin farklılık göstermediği, her iki cins için de değerlerin aynı şekilde algılandığı belirlenmiştir. Okul yaşamında var olan değerlerden çalışma hayatı değerleri ve kurumsal değerler, öğretmenlerin ve öğrencilerin cinsiyetleri için bir farklılık göstermediği, okulda var olan değerlerin her iki cinsiyet tarafından da aynı şekilde algılandığı görülmüştür.

Uygulamacılar ve Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Okullar, öğrencilerin özgürce kendilerini ifade edebilecekleri, sevebilecekleri ve hayatı bir bütün olarak algılayan ve sunan bir yaşama alanı ve öğrenme ortamı olmalıdır. Okullar, öğrenci ve öğretmenler için baskı ve korkunun değil, güven ve sevginin egemen olduğu yerler olarak tasarlanmalıdır.

2. Okullar, öğretmen ve öğrencilerin yenilikleri rahatça uygulayabilecekleri ortamlar olarak görülmelidir. Dıştan motivasyonu esas alan okul ve aile merkezli sınava endekli eğitim anlayışı, öğrenci ve öğretmenlerin ideal değerlerini örselemekte ve zarar vermektedir.

3. Okullar, sosyal değerlerim öğretildiği ve yaşandığı mekânlar olmalıdır.

4. Okul yaşamında var olan değerlerle ideal olarak olması gereken değerlerin uyumu karşılaştırılmalıdır.

5. Araştırmacılar, farklı değerleri kavramlaştırıp ölçebilir. Bu araştırmada kullanılan ölçek, farklı kıdem dereceleri eğitim düzeyleri için de uygulanarak, farklılık olup olmadığı incelenebilir.

Kaynaklar

- Acat, B. (2003). Kavram haritalarının Türkçe öğretiminde kullanımı. *Eğitim Yönetimi*, (4), 168–193.
- Açıkalın, A. (1998). *Okul yöneticiliği*. Ankara: Pegem A.
- Akarsu, B. (2002). *Değişen dünyada bilim ve değerler*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi Yayınları.
- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7–18.
- Allport, G. W. (1955). *Becoming: Basic considerations for a psychology of personality*. New Haven: CT: Yale University Press.
- Allport, G.W. (1961). *Pattern and growth in personality*. NY: Holt, Rinehart & Winston.
- Allport, G.W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. NY: Henry Holt.
- Allport, G.W. (1960). *Personality and social encounter*. Boston: Beacon Press.
- Allport, C. W.; Vernon, P. E. and Lindzey, G. (1960). *A study of values*. Boston: Houghton Mifflin.

- Arslan, H. (2002). *Bilgi, natüralizm ve değer*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi.
- Atay, S. (2003). Türk yönetici adaylarının siyasal ve dini tercihleri ile yaşam değerleri arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7–18.
- Balcı, A. (2000). *Örgütsel gelişme, kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem A.
- Balcı, A. (2003). Eğitim örgütlerine yeni bakış açıları: kuram-araştırma ilişkisi II. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, (33), 26–61.
- Blanchard, K. and O'connor, M. (1998). *Değerlerle yönetim*. İstanbul: Epsilon.
- Bursalıoğlu, Z. (1997). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: Pegem A.
- Bursalıoğlu, Z. (2000). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem A.
- Büyükdüvenci, S. (2002). *Değerin değeri üzerine*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi Yayınları.
- Ceylan, Y. (2002). *Fichte'de bilgi ve değer*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çakır, A. (1999). *Sınıf öğretmenliği bölümüne devam eden öğrencilerin değer sıralamalarının bazı değişkenlerle olan ilişkisinin incelenmesi*. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Çelik, V. (2002). *İlköğretim okulu müdürlerinin öğretim liderliği davranışları*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Deborah, C. (1991). Studying teachers' values. *Clearing House*, 1(64), 389–393.
- Durmuş, Ç. (1996). *Değerlerin meslek grupları açısından incelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55–72.
- Ertürk, S. (1982). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun kuruluşu. Yapılaşma kuramının ana hatları*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Graves, C. W. (1970). Levels of existence: an open system theory of values. *Journal of Humanistic Psychology*, 10 (2) 131-154.
- Günay, M. (2002). *Hermeneutik felsefe açısından bilgi ve değer*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi.

- Gündoğan, A. O. (2002). *Ahlaki hayatımızın kaynağında toplumsal-bireycilik tartışması*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Gürsoy, K. (2002). *Özgürlük tek başına değer olabilir mi?* (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi Yayınları.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Newbury Park, CA: Sage.
- MEB. (2002). *Okul gelişim modeli. Planlı okul gelişimi*. Ankara: MEB.
- Nutku, U. (2002). *Değerlere duyarlılığın öğretilebilirliği tartışması*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi.
- Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Özen, Ş. (1996). *Bürokratik kültür*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Özlem, D. (2000). *Kültür bilimi ve kültür felsefesi*. İstanbul: İnkılâp.
- Özlem, D. (1996). *Felsefe ve doğa bilimleri*. İstanbul: İnkılâp.
- Reyhani, N. (2002). *Bilgi ve değer felsefesi açısından indirgemecilik sorunu*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi Yayınları.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. NY: The Free Press.
- Sargut, S. A. (2001). *Kültürler arası farklılaşma ve yönetim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, (25), 1–65.
- Super, D. E. (1980). A life span, life space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, (13), 282-298.
- Şerif, M. (1985). *Sosyal kuralların psikolojisi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Şişman, M. (2000). *Eğitimde mükemmellik arayışı*. Ankara: Pegem A.
- Şişman, M. (2002). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem A.
- Taş, H. (2003). Yaratıcı örgüt kültürü. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, (32), 532–555.
- Taşdelen, A. (1998). *Üniversite öğrencilerinde ereksel ve araçsal değerler hiyerarşisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Tepe, H. (2002). *Değerler ve değer bilgisi*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi.
- Timuçin, A. (2002). *Ahlak değerlerinin bilgi temeli*. (Editör: Ş. Yalçın). Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi.
- Toku, N. (2002). *Değerlerin dilemması: Sübjektiflik ve objektiflik*. (Editör: Ş. Yalçın), Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi
- Turan, S. (2003). *Eğitimde alternatif yaklaşımlar*. (Editör: Çağatay Özdemir). Ankara: Asil.
- Türkdoğan, O. (1998). *İşçi kültürünün yükselişi*. İstanbul: Timaş.
- Ülken, H. Z. (1965). *Bilgi ve değer*. Ankara: Kürsü.
- Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine*. Ankara: AÜEBF.
- Varış, F. (1978). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: AÜEBF Yayınları.
- Varış, F. (1981). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: AÜEBF Yayınları.
- Verkasalo, M.; Tuomivaara, P. and Lindeman, M. (1996). 15-year-old pupils' and their teachers' values, and their beliefs about the values of an ideal pupil. *Educational Psychology*, (16), 35–47.
- Yalçın, Ş. (2002). *Bilgi değer*. Muğla Ü. Sempozyum Bildirileri. Ankara: Vadi.
- Yapıcı, A.; Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4) 173–206.

Ek 1: Sosyal Değerler Ölçeği**SOSYAL DEĞERLER ÖLÇEĞİ-I**
[OKULDA OLMASI GEREKEN DEĞERLER]

Kendi düşüncelerinize göre olması gereken duruma en uygun seçeneği işaretleyiniz.

1. İnsanlar, genelde sorumluluk almaya isteklidir.
2. İnsanlar, genelde yaratılış itibarıyla güvenilirlerdir.
3. İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumun kurallarına önem verirler.
4. İnsanlar, ellerindekiyle yetinmeyi bilmelidir.
5. Bir kurumun başarısı başarılı çalışanların başarısızlara yardımıyla sağlanır.
6. İnsanlar, herkesi olduğu gibi kabul etmeli.
7. İnsanlar görevlerini yaparken kuralların dışına çıkmamalıdır.
8. Genelde insanlar başkalarıyla işbirliği yapma eğilimindedir.
9. İnsanlar, birbirlerini değerlendirirken tarafsız olmalıdır.
10. Bir kurumun başarılı olabilmesi için çalışanlar arasında işbirliği olmalıdır.
11. Konuşmanın yorumlanmasında sözler kadar davranışlar da önemlidir.
12. İnsan çalışmak için dünyaya gelir.
13. Başarılı olmak için daha önce denenmiş yollar kullanılmalıdır.
14. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın kısmetinden fazlasına sahip olamaz.
15. İnsanlar, mesleklerini insanlara hizmet etmenin bir aracı olarak görmeliler.
16. Yönetim ve öğretmenler bütün öğrencilerin çok başarılı olmasını ister.
17. İnsanlar, risk almaktan kaçınmalıdır.
18. Sahip olduklarını beni mutlu etmeye yeter.
19. İnsanlar, işlerini başarıyla gerçekleştirdiklerinde mutlu olurlar.
20. İnsanlar, aldıkları kararların sorumluluğunu yüklenmelidir.
21. İnsanlar, sorunlar karşısında, bildikleri yöntemi kullanmalılar.
22. İşyerinde yöneticinin talimatlarına ne olursa olsun uyulmalıdır.
23. İstedğim bir şeyi elde edebilmem ne kadar çok çalıştığıma bağlıdır.
24. İnsanları kırmamak için konuşmalarda gerçeklerden ödün verilmelidir.
25. İnsanların başarılı olabilmesi için kontrol edilmeleri gerekmez.
26. İnsanlar, meslek ilkelerine bağlı olmalıdır.
27. İş ilişkilerinde rekabetten çok yardımlaşma tercih edilmelidir.

Kesinlikle
katılmıyorum
Katılmıyorum
Kısmen
katılmıyorum
Katılmıyorum
Kesinlikle
katılmıyorum

SOSYAL DEĞERLER ÖLÇEĞİ-II
[OKULDA VAR OLAN DEĞERLER]

Bulduğunuz kurumda, okulda var olan durumu belirten seçeneği işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1. Bu okulda, çalışkan insanlar emeklerinin karşılığını alır.					
2. Bu okulda, başarılı öğretmenler maddi ya da manevi olarak ödüllendirilir.					
3. Bu okulda, yönetici ve öğretmenler eğitsel amacı gerçekleştirmeye çalışır.					
4. Öğretmenler okulda bağımsız çalışma ortamına sahiptir.					
5. Okul güvenilir bir ortamdır.					
6. Okul yönetimi öğretmenlerin sosyal yaşamlarıyla da ilgilenir.					
7. Bu okulda, hiç kimseye siyasi, dini ayırım yapılmaz.					
8. Bu okulda, koşullar değişse de temel doğrular değişmez.					
9. Toplumda yardımseverlik anlayışı egemendir.					
10. Öğrenciler okulda doğru bildiklerini yapma hakkına sahiptir.					
11. Okul personeli arasında dostluk ve güven hâkimdir.					
12. Bu okulda öğretmenler programa ilişkin değişiklikleri kolay benimser.					
13. Bu okulda, yönetici ve öğretmenler sorumluluk almaktan kaçmaz.					
14. Yönetici ve öğretmenler okulun kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmaz.					
15. Okulda öğretmenlerin görevleriyle ilgili hatalar hoşgörülle karşılanır.					
16. Okulda öğrencilere şiddet uygulanmaz.					
17. İnsanlar arasındaki çatışmalar karşılıklı anlayışla çözülür.					
18. Okulda yönetici insanları dinlerken kendini onların yerine koyar.					
19. Öğrenciler, okulu sevmekte güçlük çekmezler.					
20. Okulda ortaklaşa davranış ve grup çıkarı bireycilikten önce gelir.					
21. Okulda çatışma önlenemediğinde bastırılır.					
22. İnsanlar başkalarına hayır demekte güçlük çeker.					
23. Öğretmenlerin görevleriyle ilgili yönetim her türlü yardımı sağlar.					
24. Okulda yöneticinin talimatlarına her koşulda uyulur.					
25. Okulda öğretmenler çıkarlarına ters düşse de inandıklarını uygularlar.					
26. Okuldaki değerler aile ve toplumun değerleriyle uyudur.					

*Summary***EXISTING AND IDEAL SOCIAL VALUES OF SCHOOL
LIFE AS PERCEIVED BY TEACHERS AND STUDENTS*****Selahattin TURAN******Dilek AKTAN*****

Values are part of human and organizational life and central to the study of teacher and principal thinking (Deborah, 1991). Verkasalo, Tuomivaara and Lindeman (1996, 35) state that “from the very beginning of their studies and career, teachers face questions about values in school. These questions may concern what values are to be found in the National Curriculum, what values are personally important to teacher and what values are the most important to pupils. However, little is known teachers’ and pupils’ values, or compatibility of these values. As Rokeach (1973, 5) defines a value as “an enduring belief that a specific mode of conduct or end-state of existence is personally or socially preferable to an opposite or converse mode of conduct or end-state of existence. According to Super (1980, 130) value is “an objective, either a psychological state, a relationship, or material condition, that one seeks to attain.” Hofstede (1984, 18) defines values as “a broad tendency to prefer certain states of affairs over others.” Schwartz (1992, p.2), states that values are “desirable states, objects, goals, or behaviors, transcending specific situations and applied as normative standards to judge and to choose among alternative modes of behavior.” Values can be seen as a source of motivation for individual action. The purpose of this study was to examine the relationship between social values and the existing conditions in schools as perceived by teachers and students in Turkish elementary public schools.

Studying values in organizational life has become an important topic since the early 1980s. The basic concern studying values is their crucial role in both school and societal lives. The topic that are studied in value studies include power

* The earlier version of this paper was presented at the International Society for Educational Planning (ISEP), October 19-23, 2005, Bologna, Italy.

Address for correspondence: ** Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi University College of Education, sturan@ogu.edu.tr, *** Sınıf öğretmeni, Koyunlu İlköğretim Okulu, Yeşilli, Mardin, Türkiye.

(social power, wealth, authority), achievement (ambition, success, capability, influence), hedonism (pleasure, enjoyment of life, self-indulge), stimulation (an exiting life, a varied life, daring), self-direction (creativity, freedom, choosing one's own goals, curiosity, independence), universalism (broad-mindedness, social justice, equality, a world at peace, a world of beauty, unity with nature, wisdom, protection of the environment), benevolence (loyalty, honesty, helpfulness, responsibility, forgiveness), traditions (respect for tradition, moderation, humility, acceptance of one's portion in life, devoutness), conformity (obedience, self-discipline, politeness, honoring of parents and elders), security (social order, family security, national security, reciprocation of fa-yours, cleanness), spirituality (inner harmony, a spiritual life, meaning in life) (Schwartz, 1992).

For this study, data were collected from 119 elementary school teachers and 112 students (6, 7 and 8th grade) in Bozüyük, Bilecik. Social Values Questionnaire (SVQ) that was used in the study developed by the authors of this study based on the extensive literature about values. A pool of items was generated to measure social values and the existing conditions in Turkish public schools. Any item that was not grouped into a category by at least 15 teachers was eliminated. An instrument devised with surviving items. Same items were also used to test whether these values were satisfied in organizational and school settings. All items are simple descriptive statements. Teachers were asked to indicate the extent to which each statement characterizes their school's values and their values along a five-point Likert scale from 1 absolutely disagree to absolutely agree. The first responses to items were named social values and the second responses to items were named existing conditions. A series of reliability analysis were run for each dimension in the instrument. Items that did not correlate (.20 or less) to the total score (calculated by excluding the items own score) of its respective dimension were eliminated. Values were measured by "Social Values Questionnaire" developed by the authors of the study. The questionnaire measures basically two values in schools: Ideal (belief) and existing (behavior). The ideal values refer to values that both teachers and students would like to see in their schools. Existing values refers to values that is already exist in school life as perceived by teachers and students.

Results of the study indicate that ideal and existing values have an important role in school life as perceived by teachers and students in Turkish public schools. Concerning the gender of teachers and students, the significant difference was not found. However, the results indicate that the most important ideal values students believe that it has to be in schools are: tolerance, adherence to school rules, working

together, cooperation, integrity and achievement. The most important ideal values teacher believe that play an important role in school life as follows: working together, cooperation, impartiality, professionalism. In general, it can be stated that school values are compatible with societal values. Unfortunately, the Turkish national curriculum and educational studies lacks in classifying and teaching values in systematic manner. Most values are learned in family. There is a need to emphasize the importance on values in both school and individual life.

Schools have to be place where students discover themselves and learn the values that they believe will play an important role in their daily lives. School should promote self-direction and security values such as creativity, freedom, honesty, responsibility. There is a need to redefine schools based on values. Teachers and students should feel a sense of pride and belonging in their schools. Otherwise, it will be difficult to create a positive school climate for enjoyable teaching and learning for all.

Further studies should examine the values of principal and community and its possible impact on school climate and student achievement as well as school life. The various values and ethics involved school leadership such as leadership political and economic values, decision making values, task priority, orientation to time and change, orientation to business and community relationships, profit distribution, the role of government and parent in school life, rights priority, class and status orientation, ecological values orientation, power orientation, sovereign orientation, religion and state orientation, leadership and cultural values, moral values, gender attitudes and values in Turkish context should be examined in both qualitatively and quantitatively from different perspectives. The aims of education, development of value system in schools, male and female differences in personal values, the structure of values in Turkish public school and curriculum, masculinity and femininity in organizational life, human values, belief in just society, international differences in school-related values, individualism and collectivism are some of the topics that has to studied in depth for the development of values in Turkish public schools.